

Zakościelna, Anna

Badania cmentarzyska kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej na stanowisku 26 w Strzyżowie, woj. zamojskie

---

Archeologia Polski Środkowowschodniej 2, 11-15

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

BADANIA TERENOWE W 1996 ROKU

ANNA ZAKOŚCIELNA

BADANIA CMENTARZYSKA KULTURY WOŁYŃSKO-LUBELSKIEJ CERAMIKI MALOWANEJ NA STANOWISKU 26 W STRZYŻOWIE, WOJ. ZAMOJSKIE

W minionym sezonie zbadano 657 m² powierzchni stanowiska koncentrując prace na poszerzaniu we wszystkich kierunkach obszaru spenetrowanego w poprzednich latach¹. Poza zwartym zasięgiem siatki arowej wykonano również sondáže w partii wschodniej i południowo-wschodniej cypla. Odkryto pozostałości jednego grobu KW-LCM (nr 7/1996), zachowanego w postaci szczątkowej. Zarejestrowano kolejne odcinki niemieckich rowów strzeleckich z 1941 r. W górnej partii południowego stoku cypla odsłonięto fragmenty meandrycznie przebiegającego płytkiego rowka o prostokątnym przekroju i jednolitym ciemnoszarym wypełnisku pozbawionym jakiegokolwiek materiału (ryc. 1). Charakter wypełniska i stratygrafia obydwu rowów zarejestrowana na przecięciu ćwiartek C i D aru 14, pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że jest on starszy od niemieckich umocnień ofensywnych z czasów inwazji na Związek Sowiecki. Brak natomiast podstaw do jego datowania.

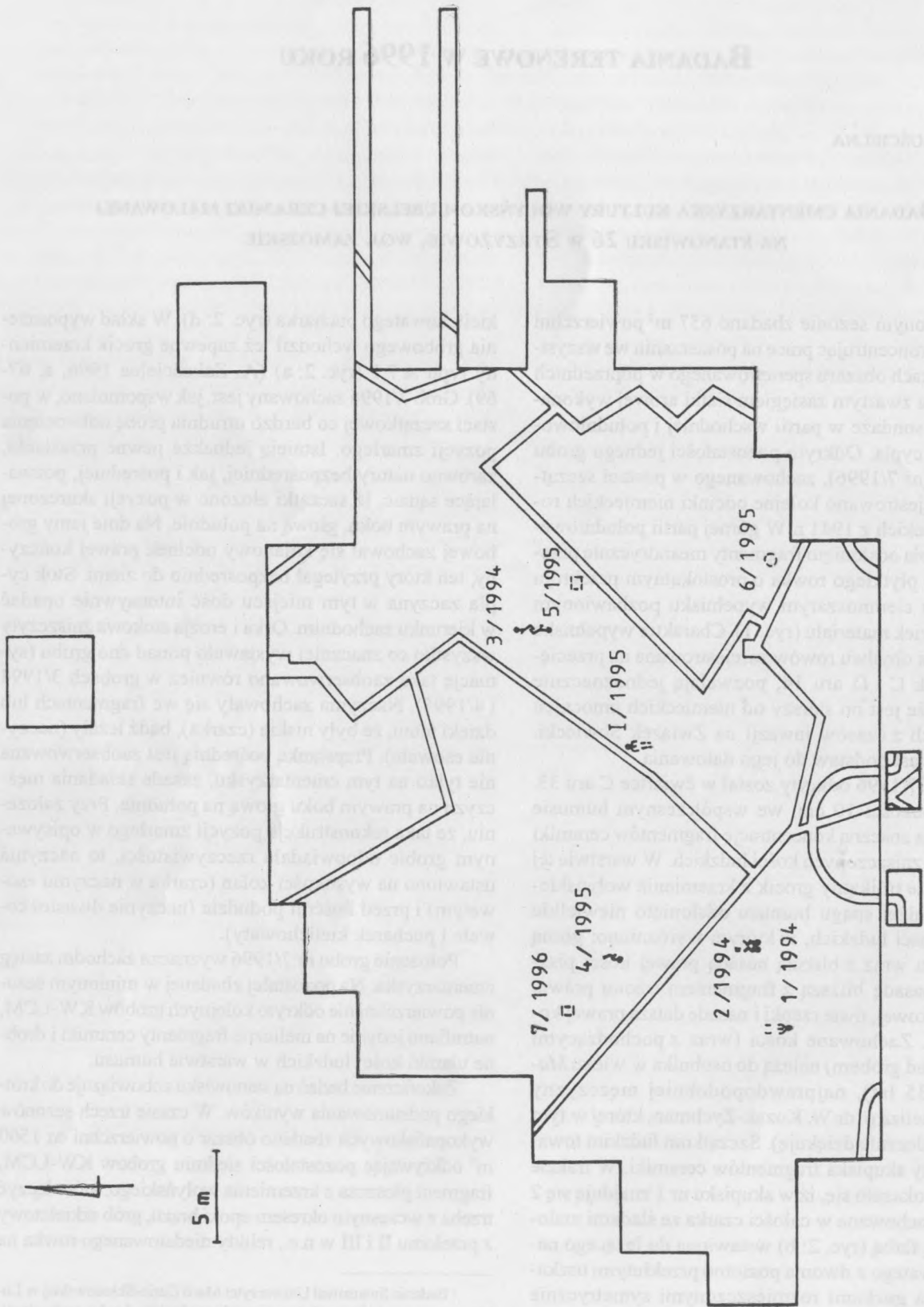
Grób nr 7/1996 odkryty został w ćwiartce C aru 33. Już na głębokości 10 cm, we współczesnym humusie natrafiono na znaczną koncentrację fragmentów ceramiki KW-LCM i zniszczonych kości ludzkich. W warstwie tej odkryto także trójkątny grocik z krzemienia wołyńskiego. Tuż poniżej spągu humusu odsłonięto niewielkie skupisko kości ludzkich, w którym wyróżniono: górną część trzonu wraz z bliższą nasadą prawej kości piszczelowej, nasadę bliższą z fragmentem trzonu prawej kości strzałkowej, dwie rzepki i nasadę dalszą prawej kości udowej. Zachowane kości (wraz z pochodzącymi z humusu nad grobem) należą do osobnika w wieku *Maturus* (30-35 lat), najprawdopodobniej mężczyzny (wstępna analiza p. dr W. Kozak-Zychman, której w tym miejscu serdecznie dziękuję). Szczątkom ludzkim towarzyszyły trzy skupiska fragmentów ceramiki. W trakcie eksploracji okazało się, iż w skupisku nr 1 znajdują się 2 naczynia: zachowana w całości czarka ze śladami malowania białą farbą (ryc. 2: b) wstawiona do leżącego naczynia esowatego z dwoma poziomo przekłutymi uszkami i dwoma guzkami rozmieszczonymi symetrycznie w górnej partii brzuśca (ryc. 2: c). Z fragmentów ceramiki oznaczonych jako skupisko 2 zrekonstruowano naczynie o dwustożkowatym brzuścu i mocno wychylonym wylewie (ryc. 2: e), skupisko trzecie zawierało fragmenty

kielichowatego pucharka (ryc. 2: d). W skład wyposażenia grobowego wchodził też zapewne grocik krzemieniny typu A 7.1 (ryc. 2: a) (A. Zakościelna 1996, s. 67-69). Grób 7/1996 zachowany jest, jak wspomniano, w postaci szczątkowej co bardzo utrudnia próbę odtworzenia pozycji zmarłego. Istnieją jednakże pewne przesłanki, zarówno natury bezpośredniej, jak i pośredniej, pozwalające sądzić, iż szczątki złożono w pozycji skurczonej na prawym boku, głową na południe. Na dnie jamy grobowej zachował się kolanowy odcinek prawej kończyny, ten który przylegał bezpośrednio do ziemi. Stok cypla zaczyna w tym miejscu dość intensywnie opadać w kierunku zachodnim. Orka i erozja stokowa zniszczyły wszystko co znacznie wystawało ponad dno grobu (sytuację taką zaobserwowano również w grobach 3/1994 i 4/1995). Naczynia zachowały się we fragmentach lub dzięki temu, że były niskie (czarka), bądź leżały (naczynie esowate). Przesłanką pośrednią jest zaobserwowana nie tylko na tym cmentarzysku, zasada składania mężczyzn na prawym boku głową na południe. Przy założeniu, że taka rekonstrukcja pozycji zmarłego w opisywanym grobie odpowiadała rzeczywistości, to naczynia ustawiono na wysokości kolan (czarka w naczyniu esowatym) i przed kośćmi podudzia (naczynie dwustożkowate i pucharek kielichowaty).

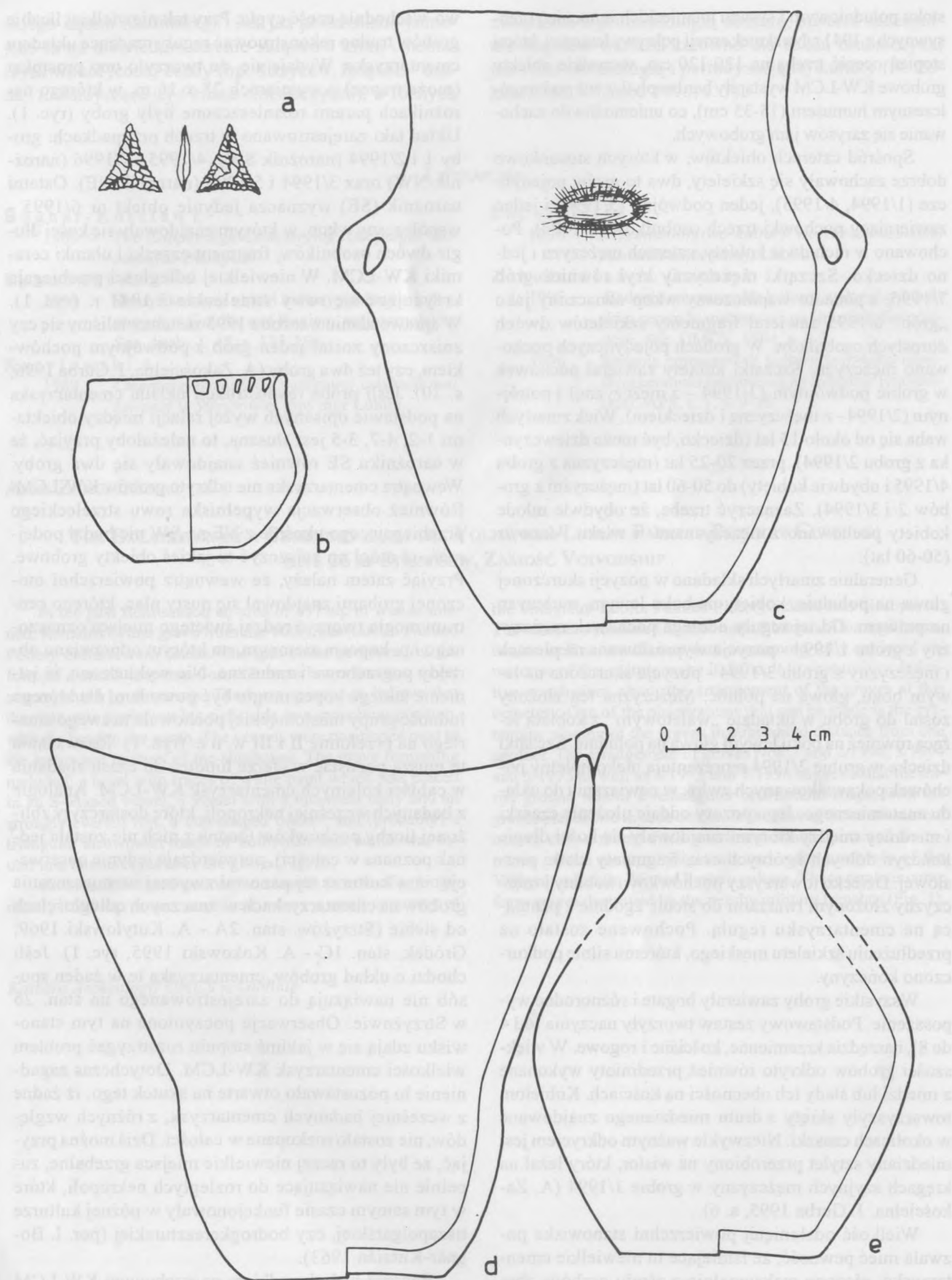
Położenie grobu nr 7/1996 wyznacza zachodni zasięg cmentarzyska. Na pozostałej zbadanej w minionym sezonie powierzchni nie odkryto kolejnych grobów KW-LCM, natrafiono jedynie na nieliczne fragmenty ceramiki i drobne ułamki kości ludzkich w warstwie humusu.

Zakończenie badań na stanowisku zobowiązuje do krótkiego podsumowania wyników. W czasie trzech sezonów wykopaliskowych zbadano obszar o powierzchni *ca* 1500 m² odkrywając pozostałości siedmiu grobów KW-LCM, fragment płaszcza z krzemienia wołyńskiego, które łączyć trzeba z wczesnym okresem epoki brązu, grób szkieletowy z przełomu II i III w n.e., relikty niedatowanego rowka na

¹ Badania finansował Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w ramach ćwiczeń terenowych studentów I roku archeologii. Wsparcie finansowe otrzymaliśmy również od Zarządu Polsko-Francuskiej Fundacji Współpracy i Przyjaźni im. Stefana i Krystyny du Chateau w Hrubieszowie. Pomocy organizacyjnej udzieliła tradycyjnie Szkoła Podstawowa w Strzyżowie i Cukrownia „STRZYŻÓW” SA.

Ryc. 1. Strzyżów, stan 26. Plan sytuacyjny stanowiska.

Ryc. 2. Strzyżów, stan. 26. Wyposażenie grobu nr 7/1996.

stoku południowym i system niemieckich umocnień ofensywnych z 1941 r. Na skutek erozji pokrywy lessowej, której stopień ocenić trzeba na 120-130 cm, wszystkie obiekty grobowe KW-LCM wystąpiły bardzo płytko, tuż pod współczesnym humusem (15-35 cm), co uniemożliwiło zachowanie się zarysów jam grobowych.

Spośród czterech obiektów, w których stosunkowo dobrze zachowały się szkielety, dwa to groby pojedyncze (1/1994, 4/1995), jeden podwójny (3/1994) i jeden zawierający pochówki trzech osobników (2/1994). Pochowano w nich dwie kobiety, czterech mężczyzn i jedno dziecko. Szczątki mężczyzny krył również grób 7/1996, a ponadto współczesny wkop oznaczony jako „grób” 6/1995 zawierał fragmenty szkieletów dwóch dorosłych osobników. W grobach pojedynczych pochowano mężczyzn. Szczątki kobiety zawierał pochówek w grobie podwójnym (3/1994 - z mężczyzną) i potrójnym (2/1994 - z mężczyzną i dzieckiem). Wiek zmarłych waha się od około 15 lat (dziecko, być może dziewczynka z grobu 2/1994), przez 20-25 lat (mężczyzna z grobu 4/1995 i obydwie kobiety) do 50-60 lat (mężczyźni z grobów 2 i 3/1994). Zaznaczyć trzeba, że obydwie młode kobiety pochowano z mężczyznami w wieku *Maturus* (50-60 lat).

Generalnie zmarłych składano w pozycji skurczonej głową na południe, kobiety na boku lewym, mężczyźni na prawym. Od tej reguły odbiega pochówek mężczyzny z grobu 1/1994 - pozycja wyprostowana na plecach i mężczyzny z grobu 3/1994 - pozycja skurczona na lewym boku, głową na północ. Mężczyzna ten złożony został do grobu w układzie „waletowym” z kobietą leżącą również na boku lewym głową na południe. Szczątki dziecka w grobie 2/1994 reprezentują niekompletny pochówek pokawałkowanych zwłok w nawiązaniu do układu anatomicznego. Jego pozory oddaje ułożenie czaszki i miednicy między którymi znajdowały się kości długie kończyn dolnych i górnych oraz fragmenty klatki piersiowej. Dziecko towarzyszy pochówkowi kobiety i mężczyzny złożonymi twarzami do siebie zgodnie z panującą na cmentarzysku regułą. Pochowane zostało na przedłużeniu szkieletu męskiego, któremu silnie podkurczono kończyny.

Wszystkie groby zawierały bogate i różnorodne wyposażenie. Podstawowy zestaw tworzyły naczynia (od 4 do 8), narzędzia krzemienne, kościane i rogowe. W większości grobów odkryto również przedmioty wykonane z miedzi lub ślady ich obecności na kościach. Kobietom towarzyszyły skręty z drutu miedzianego znajdowane w okolicach czaszki. Niezwykle ważnym odkryciem jest miedziany sztylet przerobiony na wisior, który leżał na kręgach szyjnych mężczyzny w grobie 1/1994 (A. Zakościelna, J. Gurba 1995, s. 6).

Wielkość odsłoniętej powierzchni stanowiska pozwala mieć pewność, że istniejące tu niewielkie cmentarzysko, złożone maksymalnie z ośmiu grobów, zbadane zostało w całości. Zajmowało centralną i południo-

wo-wschodnią część cypla. Przy tak niewielkiej liczbie grobów trudno rekonstruować reguły rządzące układem cmentarzyska. Wydaje się, że tworzyło ono prostokąt (może trapez) o wymiarach 28 x 16 m, w którego narożnikach parami rozmieszczone były groby (ryc. 1). Układ taki zarejestrowano w trzech przypadkach: groby 1 i 2/1994 (narożnik SW), 4/1995 i 7/1996 (narożnik NW) oraz 3/1994 i 5/1995 (narożnik NE). Ostatni narożnik (SE) wyznacza jedynie obiekt nr 6/1995 - współczesny wkop, w którym znajdowały się kości długie dwóch osobników, fragment czaszki i ułamki ceramiki KW-LCM. W niewielkiej odległości przebiegają krzyżujące się rowy strzeleckie z 1941 r. (ryc. 1). W sprawozdaniu z sezonu 1995 zastanawialiśmy się czy zniszczony został jeden grób z podwójnym pochówkiem, czy też dwa groby (A. Zakościelna, J. Gurba 1996, s. 10). Jeśli próba rekonstrukcji układu cmentarzyska na podstawie opisanych wyżej relacji między obiektami 1-2, 4-7, 3-5 jest słuszna, to należałoby przyjąć, że w narożniku SE również znajdowały się dwa groby. Wewnątrz cmentarzyska nie odkryto grobów KW-LCM. Również obserwacja wypełniska rowu strzeleckiego przebiegającego ukośnie z NE na SW nie budzi podejrzeń, iż mógł on zniszczyć tu jakieś obiekty grobowe. Przyjąć zatem należy, że wewnątrz powierzchni otoczonej grobami znajdował się pusty plac, którego centrum mogło tworzyć rodzaj świętego miejsca oznaczonego np. kopcem ziemnym, na którym odprawiano obrzędy pogrzebowe i zaduszne. Nie wykluczone, iż istnienie takiego kopca mogło być powodem, dla którego ludność grupy masłomęckiej pochowała tu swego zmarłego na przełomie II i III w. n.e. (ryc. 1). Rozważania te muszą pozostać w sferze hipotez do czasu zbadania w całości kolejnych cmentarzysk KW-LCM. Analogie z badanymi wcześniej nekropoli, które dostarczyły zbliżonej liczby pochówków (żadna z nich nie została jednak poznana w całości), potwierdzają jedynie obserwację, iż w kulturze tej panował zwyczaj rozmieszczania grobów na cmentarzyskach w znacznych odległościach od siebie (Strzyżów, stan. 2A - A. Kutylowski 1969; Gródek, stan. 1C - A. Kokowski 1995, ryc. 1). Jeśli chodzi o układ grobów, cmentarzyska te w żaden sposób nie nawiązują do zarejestrowanego na stan. 26 w Strzyżowie. Obserwacje poczynione na tym stanowisku zdają się w jakimś stopniu rozstrzygać problem wielkości cmentarzysk KW-LCM. Dotychczas zagadnienie to pozostawało otwarte na skutek tego, iż żadne z wcześniej badanych cmentarzysk, z różnych względów, nie zostało rozkopane w całości. Dziś można przyjąć, że były to raczej niewielkie miejsca grzebalne, zupełnie nie nawiązujące do rozległych nekropoli, które w tym samym czasie funkcjonowały w późnej kulturze tiszapolgarskiej, czy bodrogereszturskiej (por. I. Boggnár-Kutzián 1963).

Badania nad obrzędkiem pogrzebowym KW-LCM będą kontynuowane na innych cmentarzyskach horodel-

skiego rejonu osadniczego. Jak już podkreślano istniejąca tu na niewielkim terenie skupienia kilku cmentarzysk wokół jednej osady (np. Strzyżów, Rogalin - osada i towarzyszące jej 4 znane cmentarzyska), w różnych

związках z geomorfologią obszaru, stwarza szczególnie dogodne warunki zarówno dla badań osadniczych, jak i nad chronologią i periodyzacją tej kultury (A. Zakościelna, J. Gurba 1995, s. 7).

LITERATURA

Bognár-Kutzián I.

1963 *The Copper Age Cemetery of Tiszapolgár-Basatanya*. Budapest.

Kokowski A.

1995 Stratyfikowany obiekt kultury pucharów lejkowatych w Gródku nad Bugiem, woj. zamojskie, Spr. Arch., t. 47, s. 137-156.

Kutyłowski A.

1969 *Cmentarzysko kultury wstęgowej ceramiki malowanej w Strzyżowie*, mps mgr Lublin.

Zakościelna A.

1996 *Krzemieniarstwo kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej*, Lublin.

Zakościelna A., Gurba J.

1995 Badania cmentarzysk kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej na Grzędzie Horodelskiej, Spr. UMCS, 1994, s. 3-7.

1996 Badania cmentarzysk kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej na Grzędzie Horodelskiej, APŚ, t. 1, s. 9-16.

ANNA ZAKOŚCIELNA

**THE EXCAVATION OF A CEMETERY FROM THE VOLHYNIAN-LUBLIN PAINTED POTTERY CULTURE:
SITE 26 AT STRZYŻÓW, ZAMOŚĆ VOIVODSHIP**

In the past field season an area of 657 sq. m was examined. Remains of one grave from the Volhynian-Lublin Painted Pottery culture were found. The grave was preserved in the form of a small concentration of human bones (mature male) accompanied by 4 vessels. There are reasons to believe that the man was buried on his right side in a crouching position, with the head to the south. The vessels were positioned next to the knees and in front of the shinbones. The grave furnishing included: a bowl with traces of white paint which was placed in an S-shaped vessel, a vessel with a biconical belly and an strongly everted rim, a cup-shaped beaker, and (probably) a triangular arrowpoint made of Volhynian flint which was found in a humus layer over the grave (Fig. 2).

As a result of three excavation seasons an area of approximately 1500 sq. m was examined, where a small cemetery of

the Volhynian-Lublin Painted Pottery culture was discovered. The cemetery consisted of maximum 8 burials. This small number, as well as insufficient data concerning fully explored cemeteries of this culture make it difficult to venture any definitive conclusions about the arrangement of the graves at this cemetery. One of the observations that can be made is the systematic placing of the graves in substantial distance from one another. The arrangement of graves Nos. 1 and 2/1994, 3/1994 and 5/1995 as well as 4/1995 and 7/1996 suggests that the burial ground was of a rectangular or trapezoidal shape, with the graves placed two in each corner. In the case of the south-eastern corner, only a recent ditch was found which contained the remains of two mature individuals and some potsherds of the Volhynian-Lublin Painted Pottery culture. These remains come from graves destroyed by the nearby military trenches (Fig. 1).

Katedra Archeologii UMCS w Lublinie